

LÄROBOK

i

FINLANDS GEOGRAFI,

af

A. E. Modeen.

Fjerde upplagan.

WIBORG, 1874.

Clouberg & Co förlag.

WIBORG,

N. A. Zilliaci tryckeri, 1874.

Storfurstendömet Finland.

6,700 kvadratmil, $1\frac{3}{4}$ millioner invånare.

Finland (*Suomi, Suomenmaa*) är beläget mellan $59^{\circ} 48'$ och $70^{\circ} 6'$ nordlig bredd samt mellan $38^{\circ} 10'$ och $50^{\circ} 25'$ längd. Största utsträckningen i N. och S. utgör 108 finska mil, från Tana-elfs krökning åt NV., 4 f. mil från Ishafvet, till sydligaste spetsen *Hangöudd* (Hankoniemi). I Ö. och V. utgör största utsträckningen 57 f. mil.

Finland gränsar i N. till Norge, i Ö. till Ryssland, i S. till sjön Ladoga, Ryssland, Finska viken och Östersjön, i V. till Bottniska viken och Sverige. Gränsen mot Norge utgöres till en del af Tana-elf, mot Ryssland i SO. af Systerbäck (Rajajoki), mot Sverige af Torne-elf och dess biflod Muonio. Ryssland tillstötter med guvernementerna Archangelsk, Olonets och S:t Petersburg eller Ingermanland.

Finland är till största delen ojemnt; det är uppfyllt af berg, af hvilka dock intet är särdeles högt, af skogar, mossar, kärr och sjöar, hvilka sistnämnde intaga en stor del af dess yta. De högsta bergstopparne finnas i landets nordligaste del, såsom *Pallastunturi*, Finlands högsta kända punkt, nära Muonios krökning åt S., 2,889 finska fot högt (857 m.). Några få andra bergstoppar i samma trakt och det enstaka *Peldooaivi* nära Tana-elfs mellersta lopp, uppnå äfvenledes en höjd af mer än 2 t. fot (600 m.). Höjdsträckningarne i landets

norra del hafva en höjd af 1,000 fot (300 m.) och der-
utöfver. De sänka sig söderut till 3—400 fot (90—120
m.) och bilda ett högland, hvilket upptager största de-
len af landet. Detta högland sänker sig småningom
emot kusten i V., som i allmänhet är låg och flack. På
den södra kusten stupa höjderna brant i hafvet och bilda
en mängd uddar samt en vidlyftig skärgård, isynnerhet
vid inloppet i Bottniska viken (*Ålands skärgård*). På
vestra kusten förekommer skärgård endast här och der,
såsom vid Bottniska vikens smalaste del *Qvarken* (Meren
kurkku). — Längs kusten förmärkes en ständig höjning
af landet. Den utgör i S. 2 fot på 100 år, men stiger
i N. till 4 à 5 fot. — Landets största slätt sträcker sig
längs Bottniska vikens mellersta del.

Finlands förnämsta **höjdsträckning** är *Maanselkä*.
Den sträcker sig från Norska Fjällryggen eller Kölen
mot Ö., först längs gränsen mot Norge och sedan ge-
nom finska Lappland till bergstoppen *Talkkunaoaivi* vid
ryska gränsen. Här böjer den sig mot S. och bildar
från bergstoppen *Näränkäwaara* söderut gränsen, tills
den vid *Miinaa*-bergen böjer sig mot SO. inåt Ryssland.

Från *Maanselkä* utgå två hufvudåsar: 1) *Suomen-
selkä*, från *Miinaa*-bergen först mot V. och sedan mot
SV. ända till Bottniska viken. Denna ås afskiljer land-
skapet Österbotten från landskapen Karelen, Savolaks,
Tavastland och Satakunda. 2) *Salpausselkä*, från *Lieksa*
bergknut i Ryssland först mot S., sedan mot NV. och
V. till staden Joensuu, hvarifrån den i en båge parallelt
med södra kusten sträcker sig till Bottniska viken, hvil-
ken den uppnår S. om Kumo-elf. Under sistnämnda
sträckning går den nära gränsen mellan Savolaks, Ta-
vastland och Satakunda i N., samt Karelen, Nyland och
Egentliga Finland i S. Dessa två åsar begränsa i N.
och S. ett vidsträckt, men föga upphöjdt högland, hvil-

ket i V. begränsas af *Satakunnanselkä*, som genomlöper mellersta Satakunda.

Af de genom detta högländ gående åsarne äro följande, från Suomenselkä utgående armar de förnämsta:

1) *Karjalanselkä* genomlöper i en båge i sydostlig riktning nordöstra Savolaks och norra Karelen inemot Joensuu. 2) *Savonselkä* sträcker sig genom vestra Savolaks mot S., tills den S. om Saima sammanlöper med Salpausselkä. 3) *Hämeenselkä* går genom Tavastland mot S., längs Päijänes vestra strand, och förenar sig S. om denna sjö med Salpausselkä. — Bland de från Salpausselkä utgående åsarne förtjena att nämnas: 1) *Lohjanselkä*, som sträcker sig genom vestra Nyland mot SV. till Hangöudd. 2) *Äyräpäänselkä*, hvilken S. om Saima afsöndrar sig mot SO. och fortgår inåt Ingermanland.

Äfven den N. om Suomenselkä liggande delen af det finska högländet genomskäres af några från Maanselkä utgående, jämförelsevis höga åsar, såsom: 1) *Ounasselkä* och dess södra fortsättning *Airiselkä*, från norska gränsen mot S., längs Muonio och Torne-elf, till Bottniska viken. 2) *Kainunselkä*, från Näränkävaara mot SV. till Suomenselkä.

Genom dessa landtryggar uppstå **fem hufvud-vattenområden**. Högländets vattendrag hafva det egna, att en mängd sjöar stråtvis förena sig till ett gemensamt utlopp, hvaremot låglandet aflemnar sina vattendrag genom skilda floder.

1. **Norra området** omfattar vattendragen N. och Ö. om Maanselkä, med utlopp i Ishafvet och Hvita hafvet. Dess största sjö, *Enare* (Inarijärvi, 405 fot = 123 m. öfver hafvet), upptager i S. *Ivalojoiki* och utfaller genom *Patsjoiki* utom landets gränser i Warangerfjord. Största floden är *Tana-elf* (Tenojoiki), som utfaller i

Tana fjorden i Norge. Sjöarne Ö. om Maanselkä (*Kuusamo-stråten*) utfalla i Hvita hafvet.

2. **Nordvestra området** begränsas af Maanselkä och Suomenselkä samt har sitt utlopp i Bottniska vikens norra del. Dess förnämsta floder äro: 1) Den från Sverge kommande *Torne-elf* (Tornionjoki) med sin venstra biflod *Muonio*. — 2) *Kemi-elf* (Kemijoki) genomflyter *Kemijärvi* och upptager från höger *Ounasjoki*. — 3) *Iijoki*. — 4) *Ule-elf* (Oulunjoki), såsom handelsväg den viktigaste för Österbotten, utrinne från *Ule-träsk* (Oulujärvi) genom *Niska-fors*, bildar flere forsar, af hvilka *Pyhäkoski* är störst, och utfaller vid staden Uleåborg. Ule-träsk (390 fot = 115 m. öfver hafvet) bildar förningspunkten i ett vattenområde, som begränsas af Maanselkä, Suomenselkä och Kainunselkä. Det upptager från N. *Hyrynsalmi-stråten* genom *Kianto-elf* (Kiehimänjoki) och från Ö. *Sotkamo-stråten* genom *Kajana-elf* och *Ämmä-fors*. — 5) *Siikajoki*. — 6) *Pyhäjoki* från *Pyhäjärvi*. — 7) *Esse-å* (Ähtävänjoki), som genomrinner *Lappajärvi*. — 8) *Nykarleby-elf* (Lapuanjoki). — 9) *Kyro-elf* (Kyrönjoki), den största i södra Österbotten, kallas i öfra loppet *Kauhajoki*, i mellersta loppet *Ilmola-å* (Ilmajoki).

3. **Sydvestra området** begränsas af Suomenselkä, Hämeenselkä, en liten del af Salpausselkä och Lohjanselkä samt har sitt utlopp i Bottniska vikens södra del och Östersjön. Största floden är *Kumo-elf* (Kokemäenjoki), som afleder vattendragen i det södra höglandets vestligaste del (mellan Suomenselkä, Hämeenselkä, Salpausselkä och Satakunnanselkä). Dessa vattendragens medelpunkt är den lilla sjön *Pyhäjärvi*, belägen i midten af denna del af höglandet, S. om staden Tammerfors.

Till Pyhäjärvi samla sig tillflöden från N. och S. Det norra tillflödet uppkommer genom föreningen af tre

stråtar: *Ätsäri*, *Pihlajavesi* och *Keuru*, hvilka infalla i *Ruovesi*, hvarifrån vattenmassan genom *Murola-fors* (*Muroleenkoski*), den ansenliga sjön *Näsijärvi* (314 fot = 93 m. öfver hafvet) och vattenfallet vid Tammerfors (*Tampereenkoski*) fortsätter sitt lopp till Pyhäjärvi.

Det södra tillflödet har äfven tre stråtar: 1) *Längelmä-stråten*, som bildar sjöarne *Längelmävesi*, *Roine*, *Pülkäneenvesi* och *Mallasvesi*; 2) *Hauho-stråten*, som tager sin början från sjöarne *Lummene* och *Wesijako* i närheten af Pääjärne; och 3) *Wänå- eller Wanaja-stråten*, som bildar sjön *Wanajavesi*. Dessa stråtar förena sig vid Sääksmäki kyrka i sjön *Rautunselkä*, hvarifrån vattenmassan genom *Kuokkala-fors* och flere sjöar fortsätter sitt lopp till Pyhäjärvi.

Ur Pyhäjärvi leder *Nokia-ström* till *Kulovesi*, som från N. upptager *Kyrösselkä* genom *Kyro* vattenfall (*Kyröskoski*). Från *Kulovesi* utrinne slutligen *Kumo-elf*. Den flyter i en båge mot SV. och NV., genombryter *Satakunnanselkä* medelst *Kettara-fors* och utfaller i Bottniska viken 3 f. mil nedan om staden Björneborg.

S. om *Kumo-elf* utfaller i samma vik *Eurajoki* från *Pyhäjärvi*. — *Aura-å* (*Aurajoki*), som genomflyter Åbo stad, utfaller i Östersjön.

4. **Mellersta och Södra området** begränsas af *Lohjanselkä*, *Hämeenselkä*, *Suomenselkä*, *Savonselkä* och *Äyräpäanselkä* samt har sitt utlopp i Finska viken. Största floden är *Kymmene-elf* (*Kymijoki*), som afleder vattendragen i södra höglandets mellersta del (mellan *Hämeenselkä* i V. och *Savonselkä* i Ö.).

Största sjön är *Pääjärne* (12 f. mil lång, 2 till 3 mil bred, 262 fot = 77,7 m. öfver hafvet), som erhåller sina största tillflöden från N. ur 3 stråtar: *Wuotasaari-stråten* med den stora sjön *Keitele*, *Saarijärvi-stråten* och *Rautalampi-stråten*. Dessa stråtar förena sig vid Lauk-

kas kyrka i den lilla sjön *Saravesi*, hvarifrån *Kuhankoski*, *Leppävesi* och *Haapakoski* (i nejden af staden Jyväskylä) leda till Päjjäne. — Från Ö. upptager Päjjäne genom *Tainiovirta Sysmä-stråten* med den stora sjön *Puulavesi*, från V. *Lummene* och *Wesijako*, hvilka således hafva dubbelt aflopp, samt från S. *Wesijärvi*.

Från Päjjänes sydöstra del leder *Kalkis-ström* till sjön *Ruotsalainen*, hvarifrån *Kymmene-elf* uttrinner. Under sitt lopp mot SO. bildar denna elf vid staden *Heinola Jyränkö-ström* och upptager från N. *Mäntyharju-stråten*, genom hvilken *Puulavesi* har ett kortare aflopp. Derefter vänder sig elfven mot S., genombryter medelst *Keltis-ström* *Salpausselkä*, bildar vattenfallet vid *Anjala*, grenar sig i två armar, hvilka omsluta *Pyttis-ön* (*Pyhtää*), samt utfaller omsider med fem mynningar, af hvilka den östligaste har vattenfallet *Högfors* (*Korkiakoski*). — *Wanda-å*, utfaller nära *Helsingfors*. — *Rajajoki* (*Systerbäck*, *Sestra*), gränsflod i SO.

5. **Sydöstra området** begränsas af *Äyräpäänselkä*, *Savonselkä* och *Suomonselkä* samt utom landets gränser af *Maanselkä*. Det har sitt utlopp i *Ladoga* samt till en ringa del i *Onega*. Största floden är *Wuoksen*, som afleder vattendragen i södra höglandets östra del (Ö. om *Savonselkä*), hvilkas medelpunkt är *Enonvesi*, N. om staden *Nyslott*.

Enonvesi mottager från N. *Kallavesi-stråten*, från NO. *Pielis-stråten*. I den förra förena sig *Idensalmi* (*Iisalmi*)-*stråten* och *Nilsjä-stråten*, hvilken medelst *Jännevirta* genombryter *Karjalanselkä*, i den stora sjön *Kallavesi*, vid hvilken staden *Kuopio* ligger. *Kallavesi* aflades omkring *Soisalo*, Finlands största ö, till *Enonvesi*. Dess viktigare aflopp sker V. om denna ö genom *Konnuskoski*, *Unnukkavesi* och *Warkaus-ström*.

Pielis-stråten bildar den 9 f. mil långa *Pielisjärvi*,

hvarifrån *Pielisjoki*, som genombryter Karjalanselkä, förbi staden Joensuu flyter i *Pyhäselkä*. Denna upptager från N. *Höytiäinen* och sammanhänger genom *Orivesi* och *Orivirta* med *Enonvesi*.

Ur *Enonvesis* södra del, *Haukivesi*, leder *Haapasalmi* förbi staden Nyslott till *Pihlajavesi*, som i Ö. sammanflyter med *Puruvesi* samt i SV. genom *Puumala-sund* utfaller i den med öar fullströdda *Saima* (6 mil lång, 3 mil bred, 256 fot = 76 m. öfver hafvet). Från *Saimas* södra del *Lappvesi* utströmmar *Wuoksen*, som medelst *Imatra*, Finlands märkvärdigaste vattenfall, genombryter *Salpausselkä*. Den flyter i sydostlig riktning och grenar sig i två armar, af hvilka den södra och anseeligare genom sjön *Suvanto* utfaller i Ladoga, den norra genom två mynningar vid staden *Keksholm*.

Leskelä-å eller *Jänisjoki* genomflyter *Jänisjärvi* och utfaller i Ladogas nordligaste del. — Några sjöar i Finlands östligaste del (*Suojärvi-stråten*) utfalla i *Onega*.

Klimatet är strängt, men i allmänhet sundt. Den största kölden stiger till 40° och värmen till 30°. Vinterns längd antages i norden till 8 à 9 månader, i södern till 5 à 7. Den längsta dagen utgör i södern 18½ timmar, ytterst i norden 2 månader. En olikhet i klimat visa äfven orter under samma breddgrad, om de äro belägna vid kusten eller i det inre höglandet. Årets medeltemperatur är i södern + 4½°, i norden — 2½°. Den årliga nederbörden utgör omkring 20 tum (500 millim.).

Invånarne äro till största delen *Finnar*, delade i två hufvudstammar: *Tavaster* (*Hämäläiset*) i sydvästra, *Karelare* (*Karjalaiset*) i nordöstra delen. *Lapparne* (omkring 800) äro beslägtade med *Finnarne*. *Svenskar* (¼ million) bebo Åland samt kusterna och skären af *Nyland* och södra *Österbotten*. *Ryssar* (4,000) finnas mest i

Wiborgs län och i öfrigt spridda såsom handlande i städerna. *Tyskar* (1,000) finnas mest i Wiborg och Helsingfors. *Zigenare* (kanske 1,000) genomströfva hela landet.

Landets förnämsta **näring** är *åkerbruk*, hvartill sydvästra delen är tjenligast. Östra delen har svagare, sandblandad och stenbunden jordmån, norra delen består af sandmoar, högmossar och djupa kärr samt hem-sökes ofta af nattfroster. Dock idkas åkerbruk norrut ända till Enare, der kornet mognar inom 9 à 10 veckor, hvartill det i södern behöfver 14 à 16 veckor. Kärr-odling bedrifves främst i norra delen, svedjebruk i östern. Råg odlas allmänt (till 67°), äfvensom korn, det senare mest i norra delen och längst norrut; hafre och bohvete mest i sydöstra delen; hvete odlas i södern. — Af andra matväxter odlas potates allmänt, isynnerhet i sydvästra delen, ärter i södra hälften, bönor, rofvor och kål mest i östra delen. — Linet triffes bäst i mellersta Tavastland; hampan går längre åt norr; humle är bäst i Nyland; tobak odlas här och der. — Fruktträd finnas i ringa mängd: äplen och körsbär i södra delen päron, krikon och plommon i Nyland. Stickelbär mogna i landets södra hälft; vinbär något längre åt norr. — Vilda bär finnas i ymnighet; längst åt norr gå hjortron; sedan följa lingon, blåbär, åkerbär, hallon och smultron m. fl. — *Skogarne* intaga en stor del af landets yta. Af vilda trädslag växa tall, gran och björk öfver hela landet. Granen förekommer ännu S. om Enare, tallen något längre åt norr, dvergbjörken nordligast. Allmänna äro äfven en, al, asp, rönn och pil m. m. Lind, lönn, alm och ask tillhöra södra delen, ek södra kusten; lärkträd finnas endast i sydöstra delen. Bäst bibehållna äro skogarne i landets inre delar. De lemna Finlands vigtigaste utförsvaror: plankor och bräder (mest från de östra delarne) samt tjära (från det inre Österbotten).

Näst åkerbruket är *boskapsskötseln* en vigtig näringsgren, ehuru den i allmänhet är föga omsorgsfull. Hornboskapsskötseln är vigtigast. De bästa hästarne finnas i Savolaks och Karelen. Fårafveln lemnar mest gröfre ull. Svinskötseln drifves allmänt. Renen är Lapplands vigtigaste djur. Af tama fåglar äro höns allmänna. Biskötsel idkas i närheten af Åbo. — Af vilda djur, på hvilka *jagten* är lönande, äro björnen, vargen, räffen, haren, ekorren och hermelinen allmänna, filfrasen, fjällrackan, loen m. fl. mindre allmänna, elgar sällsynta. Skälar finnas i hafvet och i landets stora sjöar. — Af vilda fåglar finnas tjädern, orren, hjerpen, ripan, rapphönan, svanen, ejdergåsen, vildgäss, änder m. fl. — *Fisket* är en indräktig näring. Uti hafvet fångas isynnerhet strömming, i alla större floder lax (mest i norr), i sjöarne muikkor. Allmänt förekomma abbore, braxen, gädda, gös, lake, ål, sik m. fl. Finlands största insjöfisk är malen. I hafvet och i Ladoga fångas stundom stör. Kräfter finnas ännu inemot Österbottens sydligaste del.

Bergsbruket är icke utan vikt. Af metaller förekommer *jern* ymnigast och nästan öfverallt samt erhålles dels ur grufvor, dels ur sjöar och myrar. Sjö- och myrmalmer påträffas hufvudsakligast i Karelen, Savolaks och norra Österbotten, jernbergmalmer i sydvestra delen af landet (mest i vestra Nyland och Egentliga Finland). Koppar förekommer i Nyland och Karelen, tenn i Karelen, guld i Lappland. Kalk finnes i alla landskap (mest i vestra Nyland och Egentliga Finland). Marmor och fajanslera finnas isynnerhet i Karelen, krukmakarelera, rödfärgjord, skiffer, slip- och qvarnstenar samt rapakivi på många ställen; det sistnämnda hufvudsakligast i södra Karelen. Allmännaste stenarten är granit.

Industrin motsvarar ej behovet. Landets största

fabrik är bomullsfabriken i Tammerfors. Dessutom finnas fabriker för kläde, tobak, papper, glas, tvål, ljus (2), socker (2), fajans (1), krut (1) m. m., de flesta i södra delen. Landets jerngrufvor och flesta jernverk finnas i sydvestra delen. Sågqvarnar för tillverkning af plankor och bräder finnas i mängd, de flesta i landets östra del. Skeppsbyggeri bedrifves isynnerhet i Österbotten. Hemslöjden är betydlig i södra Österbotten samt i trakten af Åbo, Björneborg och Raumo.

Den inre *handeln* befordras genom goda landsvägar, kanaler och ångbåtsförbindelser, men är i allmänhet föga liflig. Den utländska *handeln* är ansenligare. Landets förnämsta utförsvaror äro skogsprodukter, der näst smör. Betydligaste införsvarorna äro säd, kaffe, socker, väfnader, metaller (äfven jern), bomull, tobak och salt. Handelsflottan uppgår till 1,800 fartyg, deribland 130 ångfartyg. Skeppsrederiet är ansenligast i städerna på vestra kusten.

Af Finlands **kanaler** är den förnämsta *Saimakanal*, som från Saima leder till Finska viken, i hvilken den utfaller vid staden Wiborg. Mindre kanaler leda från Päijäne till Wesijärvi samt förbi Murola, Kuokkala, Warkaus, Konnus, Ämmä o. a. forsar. — Landets äldsta *jernväg* leder från Helsingfors till Tavastehus. Från denna utgå banorna: Kervo—Borgå, Hyvinge—Ekenäs—Hangö och Riihimäki—Wiborg—S:t Petersburg med bibana till Systerbäck. — *Telegraflinier* förena landets flesta städer med jordens öfriga telegraflinier.

Religionen är luthersk; endast Ryssarne och en mindre del Finnar (tillsammans 40,000) erkänna den grekiska. — För *undervisningen* finnas Alexanders-universitetet i Helsingfors, 2 normalskolor, flere lyceer samt en mängd andra skolor.

Finland utgör en oskiljaktig del af det Ryska Kej-

saredömet, hvars beherrskare tillika är *storfurste till Finland*. Men Finland har en från den ryska skild förvaltning och sina egna lagar. Dessa tillförsäkra landets invånare att icke utan laga ransakning och dom lida intrång till lif, ära, kropp, egendom och personlig frihet. Särskilta privilegier åtnjutas af *adeln, presterskapet, borgare- och bondeståndet*, hvilka ega att sända ombud till *landtdagarne*. Högsta förvaltningen besörjes i kejsarens namn af en *general-guvernör och kejsarliga senaten*; landets angelägenheter vid Rysslands thron ombesörjas af en *minister-statssekreterare*.

Finland indelas 1) för **förvaltningen** i 8, af *guvernörer styrda län*: *Nylands, Åbo och Björneborgs, Tavastehus, Wiborgs, St Michels, Kuopio, Wasa, Uleåborgs och Kajana*; — 2) i **historiskt** hänseende i 9 *landskap*: *Egentliga Finland* (Varsinais Suomi), *Åland* (Ahvenanmaa), *Satakunda* (Satakunta), *Nyland* (Uusimaa), *Tavastland* (Häme), *Karelen* (Karjala), *Savolaks* (Savo), *Österbotten* (Pohjanmaa) och *Lappland* (Lappi); — 3) i anseende till **lagskipningen** i 3 *hofrätts-jurisdiktioner*: *Åbo, Wasa och Wiborg*; — 4) i **ecklesiastikt** hänseende i 3 *stift*: *Åbo, Borgå och Kuopio*.

Med benämningen *Gamla Finland* betecknar man stundom landets sydöstra del, till Kymmene-elf i V. och staden Nyslott i N. *Nya Finland* kallas då den öfriga delen af landet.

Den inhemska militären utgöres af *gardeskarpskyttebataljonen* i Helsingfors.

1. Nylands län,

det minsta (215 qv. mil), men tätast befolkade af länen, sträcker sig längs Finska viken till Kymmene-elfs vestra mynningsarm i Ö. samt består af vestra och största de-

len af Nyland jemte en del af sydöstra Tavastland. — Kusten är sönderskuren (*Hangö* och *Porkkala* uddar) och åtföljes af vackra skär (*Barösund*). Marken är föga jemn (Salpausselkä och Lohjanselkä), men i allmänhet bördig och väl odlad. Hvete odlas dock föga. Ädlare trädslag växa vildt och fruktträd (äplen, päron, plommon, krikon, körsbär) odlas med framgång. I vestra delen finnas flere jernverk och kalkbruk. I hafvet fångas isynnerhet hvassbuk, i Kymmene lax. Invånarne utgöras af Svenskar och Tavaster.

Alla länets **städer** ligga vid kusten samt i landskapet Nyland.

Helsingfors (Helsinki), landets hufvudstad (anlagd år 1550), säte för generalguvernören och kejsrerliga senaten (sedan år 1819) samt alla allmänna embetsverk, länestyrelsen, Alexanders-universitet (sedan år 1828) och några lärda sällskaper, såsom Finska litteratursällskapet o. a. Här finnas en normalskola, 2 lyceer och flere andra undervisningsanstalter, några fabriker. Staden är till en del utmärkt väl byggd, har två ypperliga hamnar och drifver ganska stor handel (med afseende på införseln den största i landet). 32 t. inv. Utanför: *Ulrikasborg*, brunn- och badinrättning; *Thölö*, sockerbruk. — En half mil från Helsingfors: **Sveaborg** (Wiapori), stark fästning på 7 holmar (*Wargskären*): *Wargö*, *Gustafssvärd* m. m. Station för en del af ryska krigsflottan. 1 t. inv. — **Borgå** (Porvoo), gammal stad vid Borgå-å. Biskopssäte, lyceum, betydlig handel. Landtdag 1809. 3,500 inv. — **Lovisa** (Loviisa), handelsstad. 2,300 inv. Vid inloppet från sjösidan ligger den numera öfvergifna fästningen *Svartholm*. — **Ekenäs** (Tammisaari), i Pojo socken. Seminarium för folkskolelärarinnor. Ekenäs hvassbuk och Ekenäs handskar

äro kända. 1,400 inv. — **Hangö**, i Bromarf, nyanlagd handelshamn.

Gustafsvärn, en numera öfvergifven fästning vid Hangöudd, Sjöslag 1714. — *Raseborg*, i Karis, slottsruiner. — *Fiskars*, i Pojo, jernbruk och metallfabrik. — *Ojamo*, i Lojo, landets äldsta grufva. — *Werälä*, by i Elimä. Fredsslut 1790. — *Anjala*, sätesgård. Anjalaförbundet 1788.

2. Åbo och Björneborgs län med Åland,

landets sydvestra del, består af Egentliga Finland, vestra Satakunda, en liten del af vestra Nyland samt Åland. — I Egentliga Finland äro kusterna och norra delen bergiga (Salpausselkä). Satakunda-andelen, som till största delen är jemn, upptages i N. af kärr och höglända moar (*Tavastmon*, Hämeen kangas). Länets södra kust och skärgården derinvid höra till de bördigaste och bäst odlade delarne af landet. I Satakunda äro vestra och södra delarne bördiga. Hvetet mognar på södra kusten, der äfven eken och andra ädla trädslag trifvas. Biskötsel idkas något (i Åbo trakten). På Räfsö (vid Kumofls mynning) finnes svart marmor, i närheten af Åbo finkornig granit. Länets södra del har många jern- och glasbruk samt en koppargrufva; kalk brännes mycket i Pargas och Kimito socknar. Hemslöjden är betydlig i trakten af Åbo (bomulls- och linneväfnad), Björneborg (bomullsväfnad) och Raumo (träkärl). Invånarne i länet äro med undantag af Ålänningarne Finnar (*Tavaster*).

Åland utgöres af en stor ö (*fasta Åland*), omkring 80 bebodda holmar samt otaliga klippor och skär. Det begränsas i V. af *Ålandshaf*, i Ö. af *Skiftet*, som skiljer Åländska skären från de finska. Fasta Åland är af hafvet mycket sönderskuret (hafsviken *Lumparen* i Ö.), har ojemn mark och är till en del fruktbart. Fiske och jagt äro af mycken vikt. Invånarne, som äro Svenskar, idka handel och fraktfart.

I Egentliga Finland: **Åbo** (Turku), vid Aura-å, landets äldsta stad, f. d. hufvud- och universitetsstad. Säte för en hofrätt, Finlands erkebiskop och länets guvernör. Här finnas ett bibelsällskap, ett hushållningssällskap, ett lyceum och flere andra skolor. Betydlig handels- och fabriksstad (mekanisk verkstad, tobaksfabrik, sockerbruk m. m.); vackert uppbyggd efter den stora branden 1827. 20 t. inv. Fredsslut 1743. Stadens märkvärdigaste byggnad är domkyrkan. Vid åns mynning ligger Åbo slott, det äldsta i landet (anlagdt 1157). I närheten: *Kuppis*, kallvattenkuranstalt; *Runsala* (Ruis-salo), en vacker ö med villor och trädgårdar; *Lemo-udde*, strid 1808. — **Nådendal** (Naantali), vid hafvet, bekant för dess yllestickning och skoarbeten. Gyttjebad. 500 inv. — **Nystad** (Uusikaupunki), vid hafvet, handel med läkter och trækärl, betydlig fraktfart. 3,500 inv. Fredsslut 1721. Underhafstelegraf till Sverge (Grislehamn).

Salo, köping i Uskela. — *Dahls-bruk*, med mekanisk verkstad, på den stora Kimito-ön. — *Littois*, i Lundo, stor klädesfabrik. — *Kuustö* (Kuusluoto), i Piikkis, med ruiner af ett slott, som tillhört Finlands katolska biskopar.

I Satakunda: **Björneborg** (Pori), vid den fiskrika Kumo-elf, i Ulfby socken, med hamnen *Räfsö*. Ansenlig handel, skeppsbyggeri, mekanisk verkstad o. a. fabriker. 7 t. inv. — **Raumo** (Rauma), vid hafvet. Samma handel som Nystad, spetsknypling. 3 t. inv.

Ikalis, köping vid Kyrösjarvi.

I Nyland: *Orijärvi*, i Kisko, koppargruftva.

På Åland: **Mariehamn** (Maarianhamina), nyanlagd stad i Jomala socken. 250 inv.

Skarpans, ett förstördt fästningsverk vid Bomarsund, — och *Kastelholm*, slottsruiner, i Sunds socken.

3. Tavastehus län

består af sydvästra Tavastland, östra Satakunda och en liten del af nordvästra Nyland, från Päijäne i Ö. till Kulovesi i V. — Länets norra och östra delar uppfyllas af höga och branta berg (Hämeenselkä) med toppar af omkring 700 fots höjd (200 m.); södra delen är jemnare och väl odlad. Sjöar finnas i mängd (Pyhäjärvis södra tillflöde, Näsijärvi, Ruovesi och Päijäne). Nordvästra delen är rik på naturskönheter (*Kangasala-åsen*). Lin framalstras i ymnighet. Skogarne äro vidsträckta; lönn och ask växa vildt i södra delen. I detta län äro många fabriker anlagda. Invånarne äro Finnar (Tavaster).

I Tavastland: **Tavastehus** (Hämeenlinna), guvernörens säte. Normalskola. 3 t. inv. Invid staden ligger slottet *Kronoborg* eller *Tavasteborg* (anlagdt 1249).

Mustiala, landtbruksinstitut, — och *Jokkis*, klädesfabrik, i Tammela socken. — *Notsjö*, i Urdiala, glasbruk. — *Tervakoski*, i Janakkala, pappersbruk. — *Evois*, i Lampis, forstinstitut. — *Lahtis*, jernvägsstation i närheten af Wesijärvi.

I Satakunda: **Tammerfors** (Tampere), i en härlig nejd mellan Näsijärvi och Pyhäjärvi sjöar, i Messuby socken, landets största fabriksstad (bomullsfabrik, pappersbruk, klädesfabrik m. fl.). 8 t. inv.

4. Wiborgs län

stöter i S. till Finska viken, i Ö. till Ladoga och utgör största delen af Gamla Finland. Består af södra Karelen, sydligaste Savolaks och smärre delar af Nyland och Tavastland. — Marken är ojemn (Salpausselkä och Äyräpäänselkä), med sandblandad och stenbunden, ofruktbar jordmån, till en stor del afsvedjad och af ett ödsligt utseende. Kymmenes, Wuoksens och Ladogas stränder äro dock temligen fruktbara och rika på naturskönheter.

En mängd holmar upptaga Saima och Wuoksen samt beledsaga Ladogas stränder till Keksholm i S. och Finska vikens kust ända till Björkö (Koivisto) i Ö. Från Björkö österut är kusten sandig och långgrund. — Länets bästa skogar finnas NO. om Ladoga, der äfven stark sågrörelse drifves. Ädlare trädslag och fruktträd förekomma endast i de sydligaste trakterna; en skog af lärkträd (planterade) finnes i Nykyrka socken. Af sällsynta djur finnas vilda eller förvildade renar ytterst i Ö.; elgar visa sig sällan. — Jordbruket och hemslöjden äro i allmänhet ännu på en lägre ståndpunkt. Bohvete odlas temligen mycket. Länets hemtar mjöl och slöjdartiklar från Ryssland och ditför lax (från Kymmene och Wuoksen), videbark, glas, marmor, granit m. m. Landsvägarne äro goda, emedan rapakivi finnes i ymnighet. Flere fabriker (läder, tvål) äro anlagda i södra delen; äfven glas- och jernbruk. — Invånarne äro till största delen Karelare. Ytterst i Ö. (i Salmis, Suistamo och Suojärvi socknar samt Kitelä kapell af Impilaks socken) bekänner befolkningen grekiska läran. Ytterst i V. (i Pyttis socken) är befolkningen till en del af svensk härkomst. Dessutom finnas Ryssar och Tyskar, mest i städerna. I Muola socken äro några byar bebodda af Ryssar.

I Karelen: **Wiborg** (Wiipuri), vid Saima-kanals mynning i Wiborgska viken, befäst. Har af alla landets städer den största utförsel af varor (förmämligast af plankor och bräder), hvilka hitföras ända från Kuopio län. Varorna afhemtas dock mest af utlänningar. Säte för en hofrätt och länestyrelsen. Har 6 kyrkor, ett lyceum m. fl. andra skolor, några fabriker (ljusfabrik, mekanisk verkstad). Station vid jernvägen Helsingfors—S:t Petersburg. Ruiner af ett slott, anlagdt 1293. 13,500 inv. Wiborgska kringlor äro kända. Stadens yttre hamn

heter *Trångsund* (Uuras). Wiborgska smällen 1495, Wiborgska gatloppet (sjöslag) 1790. Utanföre: *Monrepos* (Wanha Wiipuri), en naturskön park. — **Keksholm** (Käkisalmi), vid Wuoksens norra mynningsarmar, f. d. fästning, 1 t. inv.; — och **Sordavala** (Sortavala), vid Ladogas norra strand, 700 inv.; båda idka handel på S:t Petersburg.

Walamo och *Konevits* (Kononsaari), öar i Ladoga med grekiska kloster; den förra väl odlad och naturskön. — *Pitkäranta*, by i Impilaks, tenn- och koppargrufva. — *Ruskeala*, i Ruskeala, marmorbrott. — *Kronoborg*, i Kronoborg, landtbruksinstitut. — *Suotniemi*, nära Keksholm, porslins- och fajansfabrik. — *Pyttälaks*, by i Wederlaks, granitbrott.

I Nyland: **Fredrikshamn** (Hamina), vid Finska viken, i Weckelaks socken, f. d. fästning, kadetskola, god handel. 3 t. inv. Fredsslut 1809.

Vid Kymmenes östra mynningsarm: *Kymmene*, f. d. fäste; — och *Kotka* (Svensksund, Ruotsinsalmi), betydande sågrörelse, f. d. befäst hamn, sjöslag 1789 och 1790. — *Hogland* (Suursaari), ö i Finska viken; ofruktbar och bergig (porfyr). Skeppslotsning, fiske och skälfångst äro näringar. Sjöslag 1788.

I Savolaks: **Willmanstrand** (Lappeenranta), vid Saimas södra strand, med ett f. d. fäste. 1 t. inv.

Lauritsala, vid Saima-kanals norra ända, lastageplats.

5. S:t Michels län

består af mellersta Savolaks och östra Tavastland, mellan Päijäne i V. och Orivesi i Ö. — Det är uppfyllt af otaliga sjöar, hvilka intaga mer än hälften af ytan (i Ö. Saimas vattendrag från Orivesi till Saima, i V. Sysmästråten). Marken upptages till större delen af backar och åsar (Savonselkä). I V. stiga höjderna till 6 à 800 fot (180—240 m.). Jordmånen är stenbunden och sandblandad. Genom svedjande och kärrodlingar skördas dock spanmål vanligen öfver behovet; i Savolaksska an-

delen odlas mycket bohvete. Stark sågrörelse drifves; äfven finnas några jernverk. I sjöarne fångas allmänast muikkor och gös; i Saima finnas äfven lax och skälar. Länet afsätter hästar, hampa, ved, smör och kött. Invånarne äro till större delen af karelska stammen.

I Savolaks: **S:t Michel** (Mikkeli), vid en vik af Saima, länestyrelsens säte, lyceum. 1 t. inv. I närheten: *Porosalmi*-pass, strid 1789. — **Nyslott** (Savonlinna), på en ö mellan Haukivesi och Pihlajavesi, i Sääminge socken och Gamla Finland; med ett slott (*Olofsborg*). 1 t. inv.

Pungaharju, kronopark på en långsmal ö mellan Puruvesi och Pihlajavesi, i en naturskön nejd. — *Parkumäki*, strid 1789; — och *Haapaniemi*, f. d. säte för en krigsskola, i Rantasalmi socken. — *Brahelinna*, i Kristina, lemningar efter ett slott.

I Tavastland: **Heinola**, vid Jyränkö-ström. 1 t. inv.

6. Kuopio län

består af norra Karelen, norra Savolaks och nordöstra Tavastland, från Keitele i V. till ryska gränsen i Ö. — Landet sänker sig från 6 à 800 fot (180—240 m.) i N. till 3 à 400 fot (90—120 m.) i S. och upptages dels af åsar (Suomenselkä, Savonselkä, Karjalanselkä och Salpausselkä), enskilda höjder och djupa dalar, dels af vidsträckta sjöar (Pielis-, Kallavesi- och Rautalampi-stråtar), sankärr, mossar och myrar. Karelska andelen har långsluttande höjder, af hvilka många äro ända upp till spetsen betäckta med växtjord och derföre dels odlade, dels beväxta med vacker löfskog. Länets öfriga delar hafva branta och mest kala berg samt trånga dalar. Jordmånen är sandblandad och besväras af småsten, men är i allmänhet icke ofruktbar. Spanmålen, som mest vinnes genom kärrodlingar och svedjebruk, förslår i vanliga år för behofvet. Ängarne

och betesmarkerna äro bättre än i S:t Michels län. Skogarne äro ansevärliga i länets norra och östra delar (mest tall, i S. mest björk); sågrörelsen är liflig. Vattendragen hafva ymnig tillgång på malm, hvilken äfven bearbetas inom länet; koppar förekommer i Karelen. Länet afsätter förnämligast plankor och bräder; vidare smör, hästar, pelsverk och skogsfågel. Invånarne äro af karelska stammen. I Libelits och Ilomants socknar bekänner en del af befolkningen grekiska läran.

I Savolaks: **Kuopio**, i ett vackert läge vid Kallavesi, säte för läne- och stiftstyrelsen, betydlig handel. Lyceum. 5,500 inv.

Toivala, nära Kuopio, känt från 1808 års krig. — *Idensalmi*, köping; — och *Wirta bro*, strid 1808, båda i Idensalmi socken. — *Warkaus*, i Leppävirta, jernbruk och mekanisk verkstad.

I Karelen: **Joensuu**, vid Pielis-åns utlopp, liflig handel. 900 inv.

Wärtsilä, stort jernbruk i Tohmajärvi socken.

7. Wasa län

består af södra Österbotten, nordöstra Satakunda och nordvestra Tavastland. — *Österbotten* är en låg slätt, den största i landet, på hvilken endast lägre kullar och få betydligare höjder finnas. Den intager en bredd af 4 till 5 mil, sluttar nästan omärkligt mot hafvet och genomskäres af en mängd elfvar och åar. Hafsstranden är långgrund och beledsagas af skär, hvilka i Qvarken sträcka sig längst utåt. Österbottens inre delar ojemnas af Suomenselkä. Slättens södra del har bördig lerjord, är väl odlad och sädesrik, isynnerhet längs Kyro-elfs stränder och invid kusten, der ett storkornigt sädesslag skördas (Wasa-råg). Storkyro sockens åkerfält prisas såsom de vidsträcktaste i landet. Slättens norra del har svagare jordmån, dock förslår äfven här skör-

den för behofvet. Kärr- och ängsodling bedrifves jemväl med ifver och insigt. På skog är mångenstädes brist. Vid kusten idkas ett indrägtigt strömmingsfiske och skälskytte. Invånarne äro skickliga i allehanda slöjder och i egenskap af landets bästa skeppsbyggare och timmermän allmänt anlitade. Längs kusten är befolkningen af svensk härkomst. Länets finska befolkning utgöres af Tavaster.

Tavastländska och *Satakunda*-andelarne äro upptagna af höga åsar (Suomenselkä och Hämeenselkä) och en mängd sjöar (Keitele- och Saarijärvi-stråtar samt Ruovesis tillflöden) samt äro mindre tjenliga för åkerbruk. Skogarne äro vidsträckta och lemna skeppsvirke åt kuststäderna. De hysa äfven elgar.

I Österbotten, alla vid kusten: **Nikolaistad** (f. d. Wasa), säte för en hofrätt och länestyrelsen. Lyceum och flere andra skolor, ansenlig handel, några fabriker. 5 t. inv. Stadens skeppshamn heter *Brändö*. I närheten: *Korsholm*, f. d. slott. — **Ny-Karleby** (Uusi Karlepyy, Joensuu), vid elfven af samma namn, seminarium för folkskolelärare. 1 t. inv. — **Jakobstad** (Pietarsaari), i Pedersö socken, liflig fraktfart. 2 t. inv. — **Gamla-Karleby** (Kokkola). 2 t. inv. — **Kaskö** (Kaskinen), på en ö i Nerpes socken, med en förträfflig hamn. Strömmingsfiske. 700 inv. — **Kristinestad** (Ristiina), i Lappfjerds socken, god handel. 2,500 inv.

Östermyra, i Ilmola, krutbruk. — *Napo*, by i Storkyro, fältslag 1714. — Kända från 1808 års krig äro: *Lappo-Storby*, i Lappo; — *Alavo*, *Ruona-bro* och *Salmi*, i Kuortane; — *Juutas*, nära Ny-Karleby; — och *Oravais*, i Wörå.

I Tavastland: **Jyväskylä**, i Laukkas socken, vid norra ändan af Päijäne. Lyceum, folkskoleseminarium. 1,400 inv.

Karstula och *Lintulaks*, i Saarijärvi, strider 1808.

8. Uleåborgs och Kajana län,

det största af länen (3 t. qv. mil), består af norra Österbotten samt finska andelarne af Lappland och Vesterbotten (landet mellan Torne-elf och Ounasselkä). — *Österbotten* är en mot Bottniska viken sluttande landsträcka, genomskuren af många elfvar. De inre delarne äro uppfyllda af höga åsar (Maanselkä, Suomenselkä, Kainunselkä) med toppar af 800 till 1,600 fots höjd (240—480 m.), af sandhedar och en stor mängd sjöar (Uleträsk med dess tillflöden samt sjöarne Ö. om Maanselkä). Ofantliga moras intaga en god del af landskapets yta. Kustlandet är en låg slätt, afbruten af åsar, hvilka sträcka sig mot hafvet. Jordmånen är mest svag och åkerbruket högst osäkert i anseende till ofta inträffande nattfroster, hvilka isynnerhet hemsöka de inre delarne. Kustlandet är väl odladt på en bredd af 5 till 10 mil. I de inre delarne idkas stark kärrodling och svedjebruk. I allmänhet sås mer korn än råg, som oftare skadas af nattfrost. Ängarne och betesmarkerna hafva riklig växt; boskapsskötseln är derföre af största vigt för landskapet. Limingo-ängarne S. om Uleåborg prisas likasom Storkyros åkerfält. De inre delarne (Kajana län, Kainunmaa) anses hafva de bäst bibehållna skogar i landet; der brännes mycket tjära, som längs de forsande elfvarne föres till kusten. Kustlandet är skoglöst. De nordliga elfvarne äro rika på taimen och lax. I några vattendrag fiskas perlor af mindre värde. Jagten är ganska lönande. Invånarne äro af karelska stammen. — *Vesterbotten* ojemnas af Ounasselkä och liknar Österbottens inre delar.

Lappland upptages af en mängd berg och åsar, hedar, kärr och mossar. Spanmål och jordfrukter odlas der föga. Dock sås potates, rofvor och korn ända till

sjön Enare, råg till Sodankylä och Muonioniska. Inom Utsjoki är allt jordbruk okänt. Bär finnas i ymnighet, skogar ända till Enare. Guld vaskas vid Ivalojoiki. Den egentliga befolkningen utgöres af Lappar. De hafva sin näring dels af renar, åt hvilka renlafven lemnar föda, dels af fiske och rofsådd. Största delen af befolkningen utgöres af Finnar, hvilka idka jordbruk, fiske och boskapsskötsel. En del Lappar har antagit Finnarnes lefnadssätt. En svår plåga äro Lapplands otaliga mygg. — Lappland indelas i sju *Lappmarker*: *Torne- eller Enontekis* och *Muonioniska* i V., *Kittilä*, *Sodankylä* och *Kuolajärvi* i S. samt *Enare* och *Utsjoki* i N. De fem sistnämnda innefattas under den gemensamma benämningen *Kemi Lappmark*.

I Österbotten: **Uleåborg** (Oulu), stor handelsstad vid Ule-elfs utlopp (Merikoski), säte för länestyrelsen. Lyceum, några fabriker. 8 t. inv. — **Brahestad** (Raahe), vid hafvet, i Salo socken. Handelsstad, ansenligt skeppsrederi. 3 t. inv. — **Kajana** (Kajaani), vid Kajana-å (Koivukoski), i Paltamo socken, med obetydlig rörelse. 700 inv. — **Kemi**, nyanlagd stad vid Kemi-elfs utlopp.

Kajaneborg, slottsruiner på en holme i Koivukoski. — *Siikajoki*, *Revolaks* och *Pulkkila*, längs Siikajoki, strider 1808. — *Olkijoki*, i Salo, konvention 1808. — *Karlö* (Hailuoto), en stor ö i hafvet.

I Vesterbotten: **Torneå** (Tornio), nära Torne-elfs mynning, handel med lax och Lappvaror. 800 inv.

Aavasaksa, ett berg vid Torne-elf nära polcirkeln, besökes midsommartiden af dem, som vilja se midnattsolen.